

תוכן

1	 מבוא
2	 חלק ראשון: משטר הקרקעות בישראל
6	 חלק שני: ערך השוויון
7	 תפיסות שונות של המושג שוויון
9	 חלק שלישי: פרשת קעדאן
14	 חלק רביעי: חוק הלאום
15	 סעיף 7 לחוק הלאום
16	 חלק חמישי: המתח בין חוק הלאום להלכה שנקבעה בפרשת קעדאן
20	 סיכום
22	 מקורות

מבוא

בראשית ימיה של המדינה נעשו פעולות לטובת קידום ההתיישבות היהודית בארץ בצורה מוצהרת. העקרונות המרכזיים של האידאולוגיה הציונית היו לקלוט ולשכן בצורה מהירה את המהגרים היהודים שהגיעו למדינה החדשה שהוקמה, ולפזר את האוכלוסייה באופן שהאוכלוסייה תגן על האזורים הסמוכים לגבול, על מרחבים בלתי מיושבים, על אזורי הפריפריה ואזורים בהם היה אחוז גבוה של אוכלוסייה ערבית. לצורך מימוש אידאולוגיה זו החל עם הקמת המדינה תהליך של הלאמת הקרקעות והבתים הנטושים שהותירה האוכלוסייה הערבית, והעברתם לבעלות ציבורית. תהליך זה התבסס על מגוון עילות משפטיות, כגון הכרזתם של השטחים הנ"ל כשטחים סגורים לצורכי ביטחון, והפקעת השטחים הנ"ל לצורכי ציבור ולצורכי פיתוח.¹

מפת ההתיישבות בארץ ישראל מאופיינת בדרך כלל בהפרדה טריטוריאלית בין קהילות שונות.² מפת ההתיישבות

מורכבת בעיקר מיישובים הומוגניים: קיבוצים, מושבים, כפרים ערביים, דרוזיים ובדואים. בערים שונות, ובעיקר בירושלים, ישנן שכונות נפרדות למגזרים שונים באוכלוסייה, היוצרות הבחנה טריטוריאלית ברורה, במיוחד בין יהודים לערבים ובין חרדים וכאלה שאינם חרדים.³

הסיבה העיקרית להפרדה בין קהילות בדפוסי המגורים וההתיישבות נוצרה משילוב של ההיסטוריה של ההתיישבות, ההעדפות של הקהילות וחבריהן, המציאות החברתית-פוליטית, ודפוסי הקצאת הקרקעות על ידי

המדינה. בישראל אין חוק האוסר הפליה מטעמי השתייכות לאומית בעסקאות פרטיות במקרקעין, אולם אין

מחלוקת כי על המדינה ורשויותיה חל איסור של הפליה מטעמי השתייכות קהילתית.⁴

מרבית האוכלוסייה הערבית בישראל מרוכזת ביישובים קטנים באזורי הפריפריה של המדינה. עם הקמת המדינה נעקרה או עזבה מרבית האוכלוסייה הערבית את שטח המדינה, והנותרים ישבו בגליל, במשולש ובנגב. מיעוט מהאוכלוסייה הערבית בחר לעבור ממקומו ולהתיישב בשכונות הערביות בערים מעורבות כגון עכו, חיפה, תל אביב-יפו, לוד ורמלה. בתוך היישובים המעורבים נוצרה והלכה היבדלות על בסיס עדתי.⁵

"סוגיית המגורים המשותפים והיפוכה- סוגיית ההפרדה במגורים (בין יהודים לערבים – הח"מ), היא נושא שמעסיק את השיח החברתי, הפוליטי, המשפטי והאקדמי בגוונים שונים, ואלה נדרשו בתי המשפט

¹ מנאל תותרי- ג'ובראן "חוק יסוד הלאום: פרשנות סעיף ההתיישבות היהודית בראי עקרון השוויון" 1, 3 בתוך "קומנטר מאמרים על חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי" בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה (לא צויין תאריך) 2. א. בנבנישתי, "נפרד אבל שווה" בהקצאת מקרקעי ישראל למגורים, "עיוני משפט כא" 3, 769.

³ שם, שם

⁴ רות גבזון אסנת גריידי שורץ "חומר רקע לדיון בסוגיית ההסדרה החוקתית של נושאי מקרקעין והתיישבות" 50 (לא פורסם תאריך) פורסם באתר האינטרנט של הכנסת (כניסה אחרונה לאתר זה ולכל יתר האתרים 5.8.21)

⁵ ראם ח'מאסי תכנון ופיתוח היישובים הערביים בישראל תפיסה חדשה להיערכות הרשויות המקומיות והמדינה 42 (2019) פורסם באתר האינטרנט בכתובת https://www.idi.org.il/media/13054/khamaisinew_e.pdf

בהיבטים שונים, כגון; עקרון השוויון, הקצאת קרקעות, תעמולת בחירות, דיני מכרזים, ועדות קבלה ליישובים מסוגים שונים, גזענות, הפליה בדיור, בשים לב לערכי היסוד של המדינה.⁶

אחד מפסגות המרכזיים בנושא זה הוא פס"ד קעדאן.⁷ פס"ד זה הוא פסה"ד הראשון שדן במתח שנוצר בין יישום ערך ההתיישבות היהודית והפגיעה בעקרון השוויון. פסה"ד הציף את סוגיית נגישותם של הערבים, כקבוצת מיעוט לאומית, לקרקעות המדינה שהוקצו במהלך השנים באופן לא שוויוני, תוך קידום ערך ההתיישבות היהודית במרחב. בית המשפט קבע כי המדינה מחויבת לנהוג ולפעול על פי עקרון השוויון. התקדים שבפס"ד היא הצהרת ביהמ"ש כי עקרון השוויון גובר על ערך ההתיישבות היהודית, ואינו יכול להוות פתח לאפליית לא יהודים. בית המשפט נמנע מלדון ולקבוע הלכה בפסה"ד בשני עניינים: הראשון עצם חוקיות השימוש בוועדות הקבלה והאגודות השיתופיות של הישובים השונים, כגופים הממלאים תפקיד ציבורי של הקצאת קרקעות השני - אופי הפעילות של שיווק הקרקע על ידי הסוכנות לקבוצה אחת, תוך העדפתה על פני אחרת, והשלכותיה של התנהלות זו.⁸

ביום 29.7.2015 הוגשה בכנסת הצעת חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי. בדברי ההסבר להצ"ח⁹

צוין כי תכלית החוק היא "להגן בחקיקת יסוד על מעמדה של ישראל כמדינתו של העם היהודי, בשוויון מעמד

להגנה שמעניקה חקיקת היסוד בישראל לזכויות האדם ולאופייה הדמוקרטי של המדינה". זאת, כדי "להשלים

בחקיקת היסוד של ישראל את השילוב הערכי המאפיין את דרכה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית

ברוח העקרונות של הכרזת העצמאות", וכן כאקט הצהרתי, המקבל משנה תוקף "במיוחד בזמנים אלו בהם יש

המבקשים לבטל את זכותו של העם היהודי לבית לאומי בארצו, ואת ההכרה במדינת ישראל כמדינת הלאום של

העם היהודי". ביום 19.7.2018 התקבל החוק ברוב של 62 תומכים מול 55 מתנגדים ושני נמנעים. חוק יסוד:

הלאום¹⁰ פורסם ברשומות ביום 26.7.2018,¹¹

סעיף 7 לחוק יסוד: הלאום, שכותרתו "התיישבות יהודית", קובע כי "המדינה רואה בפיתוח ההתיישבות יהודית

ערך לאומי, ותפעל על מנת לקדם הקמה ובסוס שלה". מטרתה של עבודה זו היא לברר כיצד משפיע סעיף 7 לחוק

⁶ ת"א (שלום נצ') 34310-07-18 יצחק מירון נ' אבי אלקבץ פ"ס' 34 לפסה"ד (נבו) 15.11.2020
⁷ בג"ץ 6698/95 עאדל קעדאן נ' מינהל מקרקעי ישראל, נד(1) 258 (2000) להלן: פרשת קעדאן

⁸ מנאל תותר ג'ובראן לעיל ה"ש 1 בעמ' 4

⁹ הצעת החוק חוק-יסוד: ישראל - מדינת הלאום של העם היהודי הצעות חוק הכנסת - 768, מיום כ"ו באדר התשע"ח(13 במרס 2018), עמ' 134.

¹⁰ חוק-יסוד: ישראל - מדינת הלאום של העם היהודי ס"ח 2473 י"ד באב התשע"ח 25.7.2018 להלן: חוק יסוד: הלאום
¹¹ בג"ץ 5555/18 ח"כ אכרם חסון ו-11 אח' נ' כנסת ישראל פ"ס' 3-1 לפסה"ד של השופטת חיות (נבו) 08.07.2021